

انوانسیون (Invention)

در لغت به معنی اختراع و ابداع است و در موسیقی، اثری کنتربوانیک است که بر مبنای تکرار و تقلید ساخته می‌شود و بر اساس خصوصیات ریاضی فواصل بین اصوات موسیقی و استفاده از روشهای مختلف تقلید (Imitation) مانند: استرتو (Stretto)، رتروگراد (Retrograde)، معکوس فواصل (Inversion) و که به بافت پلی فونیک (Polyphonic) مربوط می‌شوند استوار است. علت نام‌گذاری اختراع برای این نوع فرم این بوده که در آن نشان داده می‌شود که چگونه می‌توان با استفاده از کنتربوان، یک ایده‌ی ساده‌ی موسیقی را به یک قطعه‌ی کامل تبدیل کرد. به طور کلی دو نوع انوانسیون وجود دارد:

انوانسیون دو صدایی و انوانسیون سه صدایی (Sinfonia)

هر یک از این دو فرم از سه قسمت معرفی موتیف، بسط و گسترش، و بازگشت و خاتمه تشکیل می‌شوند.

فوگ (Fugue)

در لغت به معنی ناپایداری و فرار است و در موسیقی، اثری کنتربوانیک است که از چند ملودی به وجود آمده که روی هم قرار گرفته‌اند و به نظر می‌رسد که این نغمه‌ها از هم می‌گریزند و یا در تعقیب یکدیگر می‌گردند. در حقیقت فوگ فرم تکامل یافته انوانسیون است.

خصوصیات مشترک در این دو فرم چند صدایی این است که در ساخت آنها، از تمام امکانات کنتربوانیک، ایمنیسیون و مدولاسیون بهره گرفته می‌شود تا یک موتیف و یا ایده‌ی موسیقی (Subject) در فواصل و تالیته‌های متنوع و در بخش‌های صدایی مختلف طبق قواعدی خاص، تکرار و تقلید شود و پس از بسط و گسترش، سرانجام به سوژه‌ی اصلی بازگشته و اثر به پایان رسد. در این شیوه، هر بخش باید در عین ارتباط با بخش‌های دیگر، استقلال ملودیک خود را حفظ کند.

مثلا در یک فوگ چهار صدایی (همانند اثر حاضر در این کتاب)، سوژه ابتدا با صدای اول شروع می‌شود (در حالیکه صداهای دیگر سکوت دارند) و سپس در بخش دیگر (صدای دوم) به حالت دو صدایی در می‌آید و به همین ترتیب به نوبت در بخش‌های (صداهای سوم و چهارم) تکرار می‌شود تا تبدیل به اثری چهار صدایی شود. در فوگ تکرار دوم سوژه در نمایان (Dominant)، تکرار سوم در تونیک (Tonic) و تکرار چهارم در نمایان است و در حقیقت دو قسمت آکسپوزیسیون تکرار سوژه با تناوب تونیک - دو مینانت در اکتاوهای مختلف ادامه می‌یابد. تکرار سوژه را در نمایان، پاسخ (Answer) نیز می‌گویند که این پاسخ بر دو گونه است: پاسخ رئال (Real) که بدون تغییر تالیته انجام می‌گیرد و پاسخ تونال (Tonal) که با تغییری جزئی در تالیته‌ی اصلی انجام می‌گیرد. این قسمت از فوگ که در آن سوژه حداقل یک بار در هر بخش صدایی ظاهر می‌شود (آکسپوزیسیون) (Exposition) نامیده می‌شود. قسمت دوم فوگ که طولانی‌ترین قسمت فوگ است تحت عنوان بسط و گسترش سوژه (Development) نامیده می‌شود و در آن با استفاده از سوژه و کنتربوان‌های همراه آن مدولاسیون (Modulation) در تالیته‌های مختلف صورت می‌گیرد و سوژه گسترش یافته و شکوفا می‌شود و در نهایت با ورود به تالیته‌ی اصلی قسمت پایانی فوگ آغاز می‌شود.

در قسمت پایانی یا کُدا (Coda)، سوژه حداقل یک بار در تالیته‌ی اصلی و در شکل اولیه‌ی خود اجرا می‌شود و در نهایت با انجام کادانس کامل، فوگ به پایان می‌رسد.

این فرم‌ها در دوران باروک (قرن هفدهم میلادی) شکل گرفتند و بهترین و کامل‌ترین نمونه‌ها را در این شیوه ژان سباستیان باخ نوشته است. گوش دادن و تجزیه و تحلیل انوانسیون و فوگ، نکات آموزنده‌ای برای نوازندگان و آهنگسازان جوان به همراه دارد و موجب ارتقاء درک موسیقایی آنها می‌شود. در عین حال این گونه آثار از جمله فرم‌های زیبایی هستند که ظرافت‌های کنتربوانیک و ملودیک بسیار دارند.

نگارنده در دوران تحصیل در رشته آهنگسازی به این فرم‌های جالب و با استحکام موسیقی علاقه مند بودم و در همان دوران آثاری به این شیوه نوشتم که ضمن رعایت ویژگی‌های فنی و علمی، تمایل به ایجاد فضایی ایرانی در موسیقی آنها داشته‌ام و همواره در انتظار فرصت مناسبی بودم تا آنها را به عنوان نخستین نمونه‌ها در ایران ضبط و منتشر نمایم. در پارتیتور CD حاضر، هر اثر یک بار برای گروه سازهای کلاسیک و ارکستر مجلسی و یک بار هم برای آتسامبل ایرانی تنظیم شده که برای ضبط سازهای کلاسیک از بهترین سمپل‌های صوتی موجود در استودیو استفاده شده، ولی سازهای ایرانی آن توسط فارغ التحصیلان رشته‌ی موسیقی و هنرمندان جوان در استودیو اجرا و ضبط شده است.

در این مجموعه برای ساز عود از کلید فا استفاده شده تا با محدوده‌ی صدادهی واقعی خود منطبق باشد. نت‌های کمانچه نیز نسبت به سازهای مضربی به یک پرده بالاتر انتقال یافته‌اند، تا انگشت‌گذاری راحت‌تر و صدادهی مطلوب‌تر حاصل شود. در خاتمه لازم می‌دانم از استاد ارجمند دکتر کامبیز روشن روان که نکات ارزنده‌ای را به نگارنده یادآوری نمودند تشکر و قدردانی نمایم. با این امید که انتشار چنین آثاری در فضای آکادمیک موسیقی کشور مفید و موثر باشد.